

противника, измислити те противнике и дати им у руке сви најјаче разлоге, што би и могао само замислити најпрепреденији ђаволов адвокат.

Какав непријатељ слободног изјављивања мишљења, могао би да ослаби ово наше умовањљ, можда овако говорити: “Али није ни потреба да човечанство уопште зна и разуме све разлоге које богослови и филозофи могу наводити и за и против његовог мишљења. Шта ће простом човеку, да зна пронаћи све лажне наводе или варљиве закључке, неког оштроумног противника. Довољно је ако има некога ко је кадар да све то порекне и то тако да ништа не остане не оборено, што би могло неуке завести. Да обична памет, када јој се већ улију најглавнији разлози једне истине, ваља да се за остало, повери доскорашњем правилу и да се , знајући да јој је знање непотоуно, да нема дара да реши сваку тешкоћу, узда, да су људи коју су то нарочито учили, све појавивше се тешкоће већ оповргли или да их могу оповрћи.”

Право људи да слободно изјављују своје мисли, није својим разлозима на онда ништа изгубило, ако се људима овога мишљења којима није бог зна како важна ствар веровати у какву истину и не знати јој разлога, призна све, оно што траже. Јер и ово мишљење признаје да у човечанству мора бити тврдог поверења, да ће се као што треба одговорити свим приговорима. А како се могу приговори ти оборити, кад се оно, што треба да се обори, не сме ни да искаже? Или како се може човек уверити, да је нека ствар заиста добро оповргнута, кад се противницима не даје прилика, да докажу, да то није тако? Ако на публика, оно бар филозофи, који реба да реше те тешкоће, треба да се упознају са овим тешкоћама, у њиховом најварљивијем виду, а да могу до тога доћи, треба да се слободно искажу те тешкоће и представе и у најповољнијем виду. Католичка црква је по свом начину готова са овом незгодом. Она прави велику разлику између класе, којој допушта да прима њену науку из уверења, и класе, која треба слепо да верује у њу. До душе она не допушта ником, чега да се држи, али хијерархији, ако јој се може веровати, дозвољено је да се упозна са разлозима и противника, у циљу да виде, како ће се и оповрћи; докле хијерархија сме читати јеретичке књиге, остали лаици требају за то посебну дозволу, која се врло тешко добија.

Ова наука признаје, дакле, да је за учитеља врло добро, ако познаје ствар противника, али она то не дозвољава и осталом свету и тако даје малој чети “изабраних” нешто мало више духовног образовања, али никако више духовне слободе, него осталом стаду. Овим начином успева, да себи загарантује оно духовно надмоћје, које је потребно за своје циљеве, јер и ако образованост без слободе, не може никако да произведе слободу и велике духове, оно може бар да створи веште ниси приус браниоце. Ово је забрањено у земљама где влада протестанство, јер протестанти држе бар у теорији, да свако треба сам да носи одговорност, кад бира какву ће веру да верује, и да сем та одговорност не да никако пренети, на учитеље те вере. А ван тога, у нашем данашњем положају, није могуће да не читају и неучени оно, што читају учени. Кад учитељи човечанства хоће да се упознају са свачим, што им пристоји да знају, оно мора бити дозвољено, свашта слободно писати и неограничено у јавност износити.

Кад би сва рђава последица, што нема слободе претресавања мњења, била у томе, што људи не би знали разлог том мњењу, онда би се то могло сматрати не као морално, већ